

SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ

(1211 – 1282)

SM Ludmila Pospíšilová OSF

Česká princezna Anežka Přemyslovna je naprosto mimořádným zjevem v duchovních i kulturních dějinách naší země. Narodila se roku 1211 jako nejmladší dcera českého krále Přemysla Otakara I., její matkou byla Konstancie, dcera uherského krále Bély III.

Konstancie se stala manželkou Přemyslovou v roce 1199, když pražský biskup Daniel prohlásil předchozí manželství krále Přemysla s Adlétou Míšeňskou za neplatné. Adléta se odvolala proti rozsudku k papeži Inocenci III., ovšem Přemysl Otakar neváhal a rovněž napsal do Říma. Manželský spor byl téměř neřešitelný. Přemysl podepřel zneplatnění manželství argumenty, které měly jistou právní hodnotu (např. příbuzenství čtvrtého stupně atd.), ale bylo více než zřejmé, že se jen chce zbavit stárnoucí ženy. V roce 1204 přijal Přemysl na krátko Adlétu zpět na královský dvůr a Konstancii dočasně poslal pryč z Pražského hradu. Roku 1205 byla Markéta, dcera Přemysla a Adléty, provdána za dánského krále Waldemara II. Téhož roku se Konstancii narodil syn – budoucí král Václav I., přičemž Přemysl Otakar I. definitivně zapuzuje svou ženu Adlétu. Je obnoven spor o platnost jejich manželství, který je nakonec ukončen Adlétinou smrtí 2. února 1211.

Datum Anežčina narození

Datum narození svaté Anežky není nikde zaznamenáno. Nejpřesnějším historickým pramenem o životě světice je latinsky psaná legenda z let 1319-1328. Vzhledem k tomu, že tato legenda upadla v zapomenutí, byly mnohé údaje o Anežčině životě brány z podstatně mladších a velmi nepřesných pramenů. Tak se stalo, že za Anežčin rok narození byl mylně stanoven rok 1205, později 1208. Ani jedna z těchto variant nemá historicky doložený důkaz, ale v některých publikacích se tento omyl objevuje dodnes.

Původní latinská legenda byla nalezena až v roce 1896 v Miláně, u nás ji poprvé publikoval Jan Kapistrán Vyskočil, OFM (1932). Autor legendy píše, že když se Anežka vracela do Čech z Rakouska po zrušeném zasnoubení s Jindřichem, synem císaře Fridricha II., bylo jí čtrnáct let. Bezpečně víme, že tato událost se stala v roce 1225. Z toho vyplývá, že Anežka se narodila v roce 1211.

Dětství a mládí

Když byly Anežce pouhé tři roky, byla poslána se svou starší sestrou Annou do polské Třebnice. Obě byly zasnoubeny synům slezského knížete Jindřicha Bradatého a sv. Hedviky, a proto byly poslány na vychování do tamního kláštera cisterciáček, který sv. Hedvika založila. Za tři roky se však Anežka vrací domů, protože syn vévody, s nímž byla zasnoubena, zemřel. Po krátkém pobytu na Pražském hradě je poslána do kláštera premonstrátek v Doksanech, protože zdejší klášter byl vyhledáván jako centrum výchovy a vzdělání pro dívky z významných šlechtických rodů. Anežka zde zůstala asi rok a půl. Pobyt v klášteře

cisterciaček pod dohledem sv. Hedviky v polské Třebnici a následná výchova v klášteře premonstrátek v Doksanech dala základy její pozdější duchovní hloubce.

Netrvalo dlouho a Anežka byla zasnoubena Jindřichovi, synu císaře Fridricha II. Na přání samotného císaře byla poslána ve svých osmi letech do Vídně, aby zde byla vychována na vévodském dvoře jako budoucí císařovna. Pobyt ve Vídni, kde se připravovala na budoucí manželství s Jindřichem, podhalil Anežce velmi nevázaný život u dvora. Podle legendy však Anežka zůstala věrnou svým křesťanským zásadám.

Lidské plány s jejím životem však narušila další nečekaná událost: Kníže Leopold VI., na jehož dvoře Anežka žila, dosáhl v roce 1225 skrze politické intriky zrušení zasnoubení Jindřicha s Anežkou a jeho následného sňatku se svou dcerou Markétou. Lze předpokládat, že Anežka přijala zrušení zasnoubení s Jindřichem spíše jako vysvobození, ale rozhořčený otec Přemysl Otakar I. vedl po jejím návratu domů neúspěšnou válečnou výpravu proti Rakousku.

1226 - 1227 probíhala další jednání o zasnoubení Anežky s anglickým králem Jindřichem III. Roku 1228 dostala česká princezna první nabídku k sňatku od císaře Fridricha II., kterou císař zopakoval ještě v roce 1233. Avšak zkušenost u rakouského dvora v ní povzbudila přesvědčení, že moc a sláva za cenu úplné mravní zkaženosti jsou velmi prázdnou hodnotou. Pověst císařovy povahy neslibovala vskutku nic pěkného. Anežka proto poslala list papeži Řehoři IX., v němž prosí o jeho ochranu, aby se mohla zasvětit Kristu a odmítnout sňatek s císařem. Papež jí odpověděl listem, v němž ji přijal za svou duchovní dceru, a poslal jí četné dary.

Zakládání špitálu a klášterů

Kolem roku 1231 se Anežka rozhodla pro založení špitálu a klášterů Menších bratří a sester klarisek. Na tuto stavbu dává celé své královské věno. Špitál ke cti sv. Františka byl umístěn v blízkosti kostela sv. Haštala. Jeho první sídlo bylo pravděpodobně v soukromém domě poblíž zmíněného kostela. Po dvou letech byl přemístěn ke sv. Petru Na Poříčí. Jeho zaměření bylo však mnohostrannější než dnes. Pečovalo se zde nejen o nemocné, ale i o poutníky na cestách, lidi bez přístřeší, chudé či pronásledované. Provoz pražského špitálu mělo na starosti laické bratrstvo. Špitální dotace byla rozšířena o majetek, který odkoupila královna Konstancie od německých rytířů u sv. Petra Na Poříčí, a dále o obec Rakšice, darovanou markrabětem Přemyslem Moravským. Z části výnosů majetku špitálu měl být zajištěn i život kláštera klarisek.

Roku 1233 Anežka požádala Řehoře IX. o nějaké sestry řádu sv. Kláry, načež papež rozhodl o vyslání pěti sester klarisek z Tridentu. Svatá Anežka ještě chvíli vyčkávala, až r. 1234 sama vstoupila ke klariskám, spolu s dalšími sedmi dívkami z českých šlechtických rodin. Vzápětí byla na přání papeže jmenována abatyší, ale po vzoru sv. Kláry titul odmítá a nechá si říkat „starší sestra“. Zůstává v postavení představené, ale podobným způsobem jako sv. Klára. Obě svorně odmítaly středověký pojem abatyše, která byla obdařena velkou

mocí a společenskou prestiží. Chtěly žít v pokorném následování chudého Krista, ale přitom s plným přijetím odpovědnosti za jim svěřené společenství sester. Chtěly je vést v duchu pokory, tak jak to požaduje sv. František ve své řeholi.

Pravděpodobně již roku 1234 napsala sv. Klára svůj první list Anežce. Korespondenci zajišťovali bratři františkáni, kteří pravidelně odcházeli do Assisi na generální kapitulu. Klára nepíše svůj první list proto, aby uvítala královskou dceru v roli abatyše jednoho ze svých společenství, ale chce oslovit novou spolusestru a povzbudit ji k co nejhornlivějšímu následování františkánského ideálu, zvláště chudoby. Anežčin klášter byl totiž prvním klášterem klarisek za Alpami a Klára věděla, že jakého ducha bude mít pražský klášter, takového budou mít i následná další založení v této části Evropy. Celkem se nám dochovaly čtyři listy sv. Kláry Anežce, avšak listů bylo zřejmě napsáno víc.

Úsilí o schválení řehole klarisek

Anežka zprvu nevěděla, jak velmi musela svatá Klára bojovat o zachování prvotního ducha komunity u sv. Damiána v Assisi, zvláště pak o věrnost svaté chudobě. Svatá Klára se rozhodla následovat Krista po vzoru svatého Františka na Květnou neděli roku 1212. Někdy v letech 1212 - 1213 píše sv. František *Způsob života pro svatou Kláru a její sestry*. Roku 1219 píše kardinál Hugolín de Conti pro řádové sestry životní pravidla, zvaná *Formula vitae*. Text je velmi podobný benediktinské řeholi, má přísná pravidla pro dodržování klauzury, mlčení a postů, ale předpokládá, že každý klášter vlastní nějaký majetek, který je zdrojem obživy a tím i zajištěnosti sester. Hugolín chtěl, aby klášter sester u sv. Damiána jeho řeholi přijal. Tento nárok zintenzivnil zvláště po roce 1226, kdy zemřel sv. František; kardinál se stal brzy nato papežem Řehořem IX. Klára sice poslušně přijala Hugolínovu řeholi, avšak usilovala o zvláštní privilegium života v úplné chudobě, které papež nakonec potvrzuje dne 17. září 1228. Přesto je Klára znepokojená, protože v Hugolínově řeholi postrádá původního ducha života, kterému se naučila od sv. Františka.

Anežka brzy pochopila obtížnost celé situace, a to hlavně díky korespondenci se sv. Klárou a rozhovorům s františkány, kteří dopisy přinášeli. Po obdržení prvního listu sv. Kláry se před ní otevírá zcela nový úkol: proměnit kláštery sester a bratří v Praze na české Assisi. Kupodivu lze tvrdit, že duch jejího kláštera byl sv. Damiánu v Assisi bližší než mnohé kláštery klarisek v Itálii.

Již v roce 1237 Anežka usilovala u papeže o schválení své vlastní řehole pro pražský konvent. Klára totiž věděla, že ona sama u papeže schválení nových řeholních pravidel neprosadí. Bylo logické, že požádala o pomoc Anežku, která měla díky svému postavení, vzdělání i oblibě u papeže mnohem větší šanci než Klára. Ale papež Anežčin návrh odmítl: chtěl, aby sestry vedly přísný život, ale aby byly rovněž zajištěny jejich základní potřeby. Klára i Anežka žily velmi asketickým životem, ale především chtěly žít v naprosté chudobě a plné závislosti na Boží prozřetelnosti. Je velká škoda, že se nám nedochoval text řehole, kterou Anežka napsala. O jejím obsahu se však dovídáme z odpovědi Řehoře IX.

V úsilí o schválení řehole, která by více vyjadřovala františkánské charisma chudých sester sv. Kláry, pokračovala Anežka i později. V r. 1243 žádala znovu o schválení návrhu svých pravidel, tentokrát u papeže Inocence IV. Žádost byla opět zamítnuta. Když se o deset let později Anežka dověděla, že Kláře byla její řehole schválena (r. 1253), požádala papeže o dovolení, aby tato řehole mohla být užívána i v jejím klášteře.

Už roku 1237 povýšil papež Řehoř IX. bratrstvo pražského špitálu na samostatný řád s řeholí sv. Augustina. Stalo se tak na Anežčinu žádost a volba této řehole nebyla náhodná. Anežka již tehdy plánovala přenesení všech majetkových práv špitálu na nově založený řád. Byla si vědoma toho, že františkánská řehole vylučuje vlastnění majetku, a proto špitálnímu bratrstvu určuje řeholí sv. Augustina, která je v těchto ohledech mírnější. Špitál potřeboval dobré vedení a finanční zajištění. Prvním samostatným sídlem křižovníků byl kostel a špitál u sv. Petra Na Poříčí.

Žádost o reformu řehole klarisek se v té době nejevila průchodnou, proto Anežka žádá pro své společenství po vzoru sv. Kláry privilegium chudoby, které jí bylo uděleno 15. dubna 1238. Šlo o dovolení žít pouze z almužen, bez jakéhokoli trvalého hmotného zajištění.

Roku 1252 bylo přesunuto sídlo řádu křižovníků k Juditinu mostu na pravém břehu Vltavy, kde byl vystavěn nový špitál s kostelem sv. Františka. Anežka přidává do znaku řádu šesticípou červenou hvězdu, již se český řád křižovníků odlišil od jiných špitálních řádů.

Vážnost Anežčina rozhodnutí pro chudobu se projevila nejvíce r. 1278, po smrti Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli. České království se dostalo do područí Rudolfa Habsburského, u kterého si vyžádal správu země a poručnictví nad sedmiletým princem Václavem Ota Braniborský, syn Přemyslovy sestry Blaženy. Branibor využil své moci k neslýchanému útisku a plundrování země. Roku 1282 vyvrcholila tragédie v zemi hladomorem, jen v Praze se mrtví počítali na tisíce. Svatá Anežka musela hledět na nesmírné pokoření své dynastie, která za jejího mládí patřila k těm nejslavnějším, viděla rozvrácenou a vydrancovanou zemi. I její klášter zakoušel tvrdou bídu. Anežka umírá 2. března 1282, zcela ponořena do Kristova kříže. Kolem jejího hrobu se daly mnohé záznaky, ale v době husitských válek byly její ostatky ukryty neznámo kam – dodnes nebyly znovu nalezeny.

Více než 700 let po její smrti prohlásil papež Jan Pavel II. blahoslavenou Anežku Českou za svatou. Stalo se tak 12. listopadu 1989 v Římě, za účasti více než 8000 poutníků z Čech a Moravy, jimž komunistický režim po desetiletích umožnil hromadně vycestovat do Svatého města. Ani ne týden po kanonizaci se udál památný 17. listopad 1989, který znamenal pád totalitního režimu. Mnozí vidí začátek nové svobody jako duchovní dárek svaté Anežky.